

ΤΖΩΝ ΡΟΛΣ: ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ (του Λέιφ Βέναρ) – Σειρά Πολιτική Ηγεσία Επικοινωνία

☒ Οι τέσσερις ρόλοι της πολιτικής φιλοσοφίας

Ο Rawls αντιλαμβάνεται πως η πολιτική φιλοσοφία εκπληρώνει τουλάχιστον τέσσερις ρόλους στο δημόσιο βίο μιας κοινωνίας. Ο πρώτος ρόλος είναι πρακτικός: η πολιτική φιλοσοφία μπορεί να αποκαλύψει βάσεις για έλλογη συμφωνία σε μια κοινωνία όπου οι οξείες χωρισμοί απειλούν να οδηγήσουν στη σύγκρουση. Ο Rawls παραπέμπει στον *Leviathan* του Hobbes στην προσπάθειά του να επιλύσει το πρόβλημα της τάξης κατά τη διάρκεια του αγγλικού εμφυλίου και στα *Federalist Papers* που προέρχονται από το διάλογο για το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών.

Ένας δεύτερος ρόλος της πολιτικής φιλοσοφίας είναι να βοηθήσει τους πολίτες να προσανατολιστούν στο πλαίσιο του δικού τους κοινωνικού κόσμου. Η φιλοσοφία μπορεί να περιγράψει με συγκεκριμένο πολιτικό κύρος τι σημαίνει να είναι κανείς μέλος μιας κοινωνίας και να υποδείξει πως μπορεί να κατανοηθεί η φύση και η ιστορία της εν λόγω κοινωνίας ευρύτερα.

Ο τρίτος ρόλος της είναι η διερεύνηση των ορίων της πολιτικής πρακτικής. Η πολιτική φιλοσοφία οφείλει να περιγράψει λειτουργικούς πολιτικούς μηχανισμούς που μπορούν να κερδίσουν την υποστήριξη πραγματικών ανθρώπων. Και όμως, εντός του πλαισίου αυτού η φιλοσοφία μπορεί να είναι ουτοπική: μπορεί να απεικονίσει την καλύτερη δυνατή κοινωνική τάξη. Δεδομένης της φύσης του ανθρώπου, όπως έλεγε και ο Ρουσσώ, οι φιλόσοφοι φαντάζονται πως θα μπορούσαν να είναι οι νόμοι. Ο τέταρτος ρόλος της πολιτικής φιλοσοφίας είναι η συμφιλίωση: «Για να καταλαγιάσει η σύγχυση και η οργή που αισθανόμαστε έναντι της κοινωνίας μας και της ιστορίας της, δείχνοντάς μας πως οι θεσμοί της [...] είναι λογικοί και αναπτύχθηκαν

διαχρονικά για να φτάσουν στη σημερινή λογική μορφή τους». (JF, 3)

Η φιλοσοφία μπορεί να δείξει πως η ανθρώπινη ζωή δεν αποτελείται απλώς από κυριαρχία και βαναυσότητα, προκατάληψη, τρέλα και διαφθορά, αλλά πως σε ορισμένες περιπτώσεις τουλάχιστον είναι καλύτερα που πήρε τη σημερινή μορφή της.

Ο Rawls έκρινε ότι το έργο του αποτέλεσε πρακτική συνεισφορά για την επίλυση της μακροχρόνιας σύγκρουσης στη δημοκρατική σκέψη μεταξύ ελευθερίας και ισότητας, καθώς και στην περιγραφή των ορίων της πολιτικής και της διεθνούς ανεκτικότητας. Προσφέρει στα μέλη της κοινωνίας του έναν τρόπο ώστε να αντιληφθούν τους εαυτούς τους ως ελεύθεροι και ίσοι πολίτες στο πλαίσιο μιας δίκαιης δημοκρατικής πολιτείας και περιγράφει ένα ελπιδοφόρο αλλά περιορισμένο όραμα μιας σταθερά δίκαιης συνταγματικής δημοκρατίας που λειτουργεί στο πλαίσιο μιας ειρηνικής διεθνούς κοινότητας. Σε άτομα που είναι απογοητευμένα που οι συμπολίτες τους και συνάνθρωποί τους δεν βλέπουν όλη την αλήθεια όπως αυτοί, ο Rawls προσφέρει τη συμβιβαστική σκέψη πως αυτή η ποικιλία κοσμοθεωρήσεων πηγάζει από, και μπορεί να στηρίξει, μια κοινωνική τάξη με μεγαλύτερη ελευθερία για όλους.

Η ακολουθία των θεωριών

Σε αντίθεση με την ωφελιμιστική παράδοση, για τον Rawls η πολιτική φιλοσοφία δεν είναι απλώς μια εφαρμοσμένη ηθική φιλοσοφία. Η ωφελιμιστική παράδοση υποστηρίζει μια καθολική ηθική αρχή («μεγιστοποίηση της ωφέλειας»), την οποία εφαρμόζει σε μεμονωμένες δράσεις, πολιτικά συντάγματα, διεθνείς σχέσεις και όπου αλλού κατά περίπτωση.

Ο Rawls δεν έχει κάποια καθολική αρχή: «Η ορθή κανονιστική αρχή για όλα», λέει, «εξαρτάται από τη φύση του πράγματος». (TJ, 29) Ο Rawls περιορίζει τη θεωρητικοποίησή του στη σφαίρα της πολιτικής και στο πλαίσιο αυτού του πεδίου υποστήριξε πως οι ορθές αρχές για κάθε υποπεδίο εξαρτώνται από

τον χαρακτήρα και τις σχέσεις των συντελεστών του.

Ο Rawls καλύπτει τη σφαίρα της πολιτικής εξετάζοντας διαδοχικά τα διάφορα υπο-πεδία της. Το πρώτο υποπεδίο το οποίο εξετάζει είναι μια αυτόνομης δημοκρατική κοινωνία που αναπαράγεται ανά τις γενεές. Αφού διατυπωθούν οι αρχές για την εν λόγω κοινωνία, ο Rawls περνάει σ' ένα δεύτερο υποπεδίο: μια κοινωνία εθνών μέλος της οποίας είναι η εν λόγω δημοκρατική κοινωνία. Ο Rawls εισηγείται (αλλά δεν αποδεικνύει) ότι αυτή η ακολουθία θεωριών θα μπορούσε να διευρυνθεί ώστε να συμπεριλάβει επιπλέον υπο-πεδία, όπως είναι οι ανθρώπινες σχέσεις με τα ζώα. Καθολική κάλυψη θα έχει επιτευχθεί όταν ολοκληρωθεί ακολουθία αυτή, ενώ σε κάθε υποπεδίο θα έχουν προσδιοριστεί οι προσήκουσες αρχές.

Η θεωρία του ιδανικού και του μη-ιδανικού

Στο πλαίσιο κάθε υποπεδίου του πολιτικού ο Rawls ακολουθεί επίσης μια αλληλουχία: η θεωρία του ιδανικού προηγείται της θεωρίας του μη-ιδανικού. Η θεωρία του ιδανικού κάνει δύο ειδών υποθέσεις εξιδανίκευσης περί του αντικειμένου της.

Πρώτον, η θεωρία του ιδανικού εικάζει ότι όλοι οι δρώντες (πολίτες ή κοινωνίες) είναι συνήθως πρόθυμοι να συμμορφωθούν με τις εκάστοτε επιλεγμένες αρχές. Επομένως, η θεωρία του ιδανικού εξιδανικεύει και αποκλείει την πιθανότητα παραβίασης των νόμων είτε από μεμονωμένα άτομα (έγκλημα) είτε από κοινωνίες (επιθετικός πόλεμος). Δεύτερον, η θεωρία του ιδανικού υποστηρίζει ευλόγως ευνοϊκές κοινωνικές συνθήκες, όπου οι πολίτες και οι κοινωνίες μπορούν να λειτουργούν σύμφωνα με αρχές πολιτικής συνεργασίας. Οι πολίτες δεν είναι, για παράδειγμα, τόσο πεινασμένοι ώστε να θολώνει η ικανότητά τους για ηθικό συλλογισμό ούτε αγωνίζονται τα έθνη να ξεπεράσουν συνθήκες λιμού ή την αποτυχία των κρατών τους.

Η ολοκλήρωση της θεωρίας του ιδανικού πρώτα, σύμφωνα με τον Rawls, παρέχει συστηματική κατανόηση του τρόπου αναμόρφωσης του μη-ιδανικού κόσμου μας και δημιουργεί ένα

όραμα (βλέπε παραπάνω) για το καλύτερο το οποίο μπορεί κανείς να ελπίζει. Αφού ολοκληρωθεί η θεωρία του ιδανικού για συγκεκριμένο πολιτικό υπο-πεδίο, μπορεί να διατυπωθεί η θεωρία του μη-ιδανικού, συγκριτικά με τη θεωρία του ιδανικού. Για παράδειγμα, όταν εντοπίσουμε ιδανικές αρχές για πολίτες που μπορούν να είναι παραγωγικά μέλη της κοινωνίας σε όλη τους τη ζωή, θα μπορέσουμε πιο εύκολα να διατυπώσουμε μη-ιδανικές αρχές για την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε πολίτες με σοβαρές ασθένειες ή αναπηρίες. Ομοίως, μόλις κατανοήσουμε τις ιδανικές αρχές των διεθνών σχέσεων, θα δούμε καλύτερα ποια θα πρέπει να είναι η στάση της διεθνούς κοινότητας απέναντι σε κράτη υπό κατάρρευση, καθώς επίσης και απέναντι σε επιθετικά κράτη που απειλούν την ειρήνη.

Αναστοχαστική ισορροπία

Ο πιο αφηρημένος στόχος της πολιτικής φιλοσοφίας είναι η δημιουργία αιτιολογημένων συμπερασμάτων σχετικά με την οργάνωση των πολιτικών θεσμών. Για τον Rawls το πόσο αιτιολογημένες είναι οι πολιτικές πεποιθήσεις κάποιου εξαρτάται από το πόσο κοντά βρίσκεται κανείς στην επίτευξη της αναστοχαστικής ισορροπίας. Στην αναστοχαστική ισορροπία όλες οι πεποιθήσεις κάποιου, σε όλα τα επίπεδα γενίκευσης, ταιριάζουν απόλυτα μεταξύ τους.

Επομένως, στην αναστοχαστική ισορροπία οι συγκεκριμένες πολιτικές κρίσεις κάποιου (π.χ. «η δουλεία είναι άδικη», «η φυλάκιση άνευ δίκης είναι άδικη») αντιστοιχούν στις γενικότερες πολιτικές πεποιθήσεις του (π.χ. «όλοι οι πολίτες έχουν ορισμένα βασικά δικαιώματα») που αντιστοιχούν στα πολύ αφηρημένα πιστεύω του σχετικά με τον εαυτό του και τον κόσμο στον οποίο ζει (π.χ. «όλοι οι πολίτες είναι ελεύθεροι και ίσοι»). Εάν το δούμε αντίστροφα, στην αναστοχαστική ισορροπία τα αφηρημένα πιστεύω κάποιου εξηγούν τις γενικότερες πεποιθήσεις του, που με τη σειρά τους εξηγούν τις συγκεκριμένες κρίσεις του. Εάν κάποιος επιτύχει αναστοχαστική ισορροπία, η αιτιολόγηση κάθε πεποίθησης θα απορρέει από όλες τις πεποιθήσεις που συνδέονται σε αυτά τα δίκτυα αμοιβαίας υποστήριξης και ερμηνείας.

Παρότι είναι αδύνατο να επιτύχει κανείς απόλυτη αναστοχαστική ισορροπία, μπορεί να χρησιμοποιήσει τη μέθοδο της αναστοχαστικής ισορροπίας για να την πλησιάσει και έτσι να αυξήσει την αιτιολόγηση των πεποιθήσεών του. Κατά την εφαρμογή της μεθόδου αυτής θα πρέπει να ξεκινήσει κανείς από τις ηθικές του κρίσεις: αυτές που γίνονται σταθερά και άνευ δισταγμού όταν βρίσκει κανείς τις κατάλληλες συνθήκες για περισυλλογή (π.χ. «η δουλεία δεν είναι σωστή», «όλοι οι πολίτες είναι πολιτικά ίσοι»).

Αυτές οι κρίσεις θεωρούνται προσωρινά σταθερά σημεία και στη συνέχεια αρχίζει η διαδικασία του να δημιουργήσει κανείς σχέσεις αμοιβαίας υποστήριξης και ερμηνείας μεταξύ των πεποιθήσεών του, όπως περιγράψαμε παραπάνω. Αυτό αναπόφευκτα φέρνει στην επιφάνεια συγκρούσεις όπου, για παράδειγμα, μια συγκεκριμένη κρίση δεν μπορεί να υποστηρίξει μια γενικότερη πεποίθηση ή όπου μια αφηρημένη πεποίθηση δεν μπορεί να εξηγήσει κά-ποια άλλη πεποίθηση που είναι λιγότερο αφηρημένη. Θα πρέπει λοιπόν κανείς να αναθεωρήσει τις πεποιθήσεις του κατ' ανάγκην, επιδιώκοντας πάντα να αυξήσει τη συνοχή του συνόλου.

Η εφαρμογή της εν λόγω διαδικασίας αμοιβαίας προσαρμογής φέρνει κάποιον πιο κοντά στη στενή αναστοχαστική ισορροπία: τη συνοχή μεταξύ των αρχικών του πεποιθήσεων. Στη συνέχεια, στη στενή αυτή αναστοχαστική ισορροπία προστίθενται οι αντιδράσεις κάποιου στις σημαντικότερες θεωρίες στην ιστορία της πολιτικής φιλοσοφίας, καθώς και οι αντιδράσεις του στις κρίσιμες θεωρίες της ίδιας της πολιτικής θεωρητικοποίησης. Οι προσαρμογές στο πλάνο των πεποιθήσεων συνεχίζονται, καθώς συλλογίζεται κανείς τις εναλλακτικές αυτές, αποσκοπώντας να φτάσει σε μια ευρεία αναστοχαστική ισορροπία στην οποία η συνοχή επιτυγχάνεται αφού έχουν εξετασθεί πολλές εναλλακτικές.

Λόγω της έμφασής της στη συνοχή, η αναστοχαστική ισορροπία συχνά αντιπαραβάλλεται με το θεμελιωτισμό (foundationalism) ως διατύπωση αιτιολογημένων πεποιθήσεων. Στο

πλαίσιο των θεμελιοκρατικών προσεγγίσεων κάποιο υποσύνολο πεποιθήσεων θεωρείται μη αναθεωρήσιμο και λειτουργεί επομένως ως θεμέλιο πάνω στο οποίο θα βασιστούν όλες οι άλλες πεποιθήσεις. Η αναστοχαστική ισορροπία δεν διαχωρίζει κανένα τέτοιο υποσύνολο πεποιθήσεων: οποιαδήποτε πεποίθηση σε οποιοδήποτε επίπεδο γενίκευσης υπόκειται σε αναθεώρηση, εάν η αναθεώρηση αυτή πρόκειται να βοηθήσει στη δημιουργία μεγαλύτερης συνολικής συνοχής των πεποιθήσεων κάποιου.

Η ανεξαρτησία της ηθικής και πολιτικής θεωρίας

Στην προσπάθειά μας να επιτύχουμε μεγαλύτερη αναστοχαστική ισορροπία κάθε είδους πεποίθηση θα μπορούσε ως αρχή να σχετίζεται με τα συμπεράσματα κάποιου σχετικά με την ορθή οργάνωση των πολιτικών θεσμών. Οι μεταφυσικές πεποιθήσεις περί ελεύθερης βούλησης ή προσωπικής ταυτότητας μπορεί να είναι σχετικές, όπως επίσης και οι επιστημολογικές πεποιθήσεις για το πώς αποκτούμε γνώση των υφιστάμενων ηθικών δεδομένων. Ωστόσο, ενώ αυτό ισχύει θεωρητικά, ο Rawls διατείνεται πως στην πράξη η παραγωγική ηθική και η πολιτική θεωρητικοποίηση είναι σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητες από τη μεταφυσική και την επιστημολογία. Πράγματι, ως μεθοδολογική υπόθεση, ο Rawls αντιστρέφει την παραδοσιακή τάξη προτεραιοτήτων.

Η πρόοδος στην μεταηθική προέρχεται από την πρόοδο στην ουσιαστική ηθική και την πολιτική θεωρητικοποίηση και όχι (όπως συχνά πιστεύεται) αντίστροφα. (CP, 286-302) Η προσωπική μεταηθική θεωρία του Rawls περί της αντικειμενικότητας και της εγκυρότητας των πολιτικών κρίσεων, του πολιτικού κονστρουκτιβισμού, θα αναλυθεί παρακάτω, μετά την ουσιώδη πολιτική θεωρία από την οποία προήλθε.

Διαβάστε επίσης:

- Τζων Ρολς, Πολιτικός Φιλελευθερισμός
- Τζων Ρολς, Η δικαιοσύνη ως ακριβοδικία
- Τζων Ρολς, Το δίκαιο των λαών-Φιλελεύθερη εξωτερική πολιτική

Από τη σειρά «Σύγχρονοι Στοχασμοί και Πολιτικές Παρεμβάσεις» του Ινστιτούτου Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών (ΙΣΤΑΜΕ) – Ανδρέας Παπανδρέου

Διαβάστε για τη ζωή και το έργο του Τζων Ρολς [εδώ](#)

Ευχαριστούμε το ΙΣΤΑΜΕ για την παραχώρηση της άδειας για την δημοσίευση αυτού του άρθρου

2 Δεκεμβρίου 2010